

پروفسور محترم
دانشگاه خوزستان

کتابخانه تخصصی
تاریخ و جغرافیا

تاریخ محلی جوین خراسان

از گذشته تا حال

حسین مرادی نسب
هادی شمس آبادی

تاریخ محلی جوین خراسان (از گذشته تا حال)

حسین مرادی نسب

هادی شمس آبادی

پاییز ۱۴۰۱

مرادی نسب، حسین، ۱۳۳۸-

تاریخ محلی جوین خراسان (از گذشته تا حال) / حسین مرادی نسب، هادی شمس آبادی. - قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۴۰۱.

سیزده، ۱۳۷ ص.: مصور (رنگی)، جدول - (پژوهشگاه حوزه و دانشگاه؛ کتابخانه تخصصی تاریخ اسلام و ایران، ۶۴۰: تاریخ؛ ۱۳۶)

ISBN: 978-600-298-407-4

بها: ۱۱۳۰۰۰۰ ریال

فهرست نویسی براساس اطلاعات فیبا.

کتابنامه. ص. [۲۳۹- ۲۵۲؛ همچنین به صورت زیرنویس. نمایه.

۱. جوین. ۲. Joveyn (Iran). ۳. جوین -- تاریخ. ۴. History -- Joveyn (Iran). الف. شمس آبادی، هادی، ۱۳۹۵-.

ب. پژوهشگاه حوزه و دانشگاه

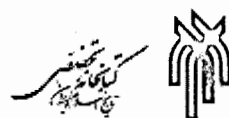
۹۵۵/۸۲۵۹

DSR۲۰۸۱

۸۹۸۹۳۵۰

شماره کتابشناسی ملی

این کتاب با کاغذ حمایتی منتشر شده است.

تاریخ محلی جوین خراسان (از گذشته تا حال)

مؤلفان: حسین مرادی نسب (عضو هیئت علمی پژوهشگاه حوزه و دانشگاه)، هادی شمس آبادی

ناشران: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه؛ کتابخانه تخصصی تاریخ اسلام و ایران

صفحه آرای: تحریر اندیشه

چاپ اول: پاییز ۱۴۰۱

تعداد: ۳۰۰ نسخه

لیتوگرافی: سعیدی

چاپ: قم- سبحان

قیمت: ۱۱۳۰۰۰ تومان

کلیه حقوق برای پژوهشگاه حوزه و دانشگاه و کتابخانه تخصصی تاریخ اسلام و ایران محفوظ و نقل مطالب با ذکر مأخذ بلامانع است.

قم: ابتدای شهرک پردیسان، بلوار دانشگاه، نبش میدان علوم، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، تلفن: ۰۲۵-۳۲۱۱۱۱۰۰ (انتشارات

۳۷۱۸۵-۳۱۵۱، ص. پ. ۳۲۸۰۳۰۹۰، شماره: ۳۲۱۱۱۳۰۰)

تهران: خ انقلاب، بین وصال و قدس، کوی اُسکو، پلاک ۴، تلفن: ۶۶۴۰۲۶۰۰

www.rihu.ac.ir

info@rihu.ac.ir

فروشگاه اینترنتی: <http://rihu.ac.ir/fa/book>

مرکز پخش: قم، خیابان معلم، مجتمع ناشران، طبقه همکف، پلاک ۲۷، تلفن: ۰۲۵-۳۷۸۴۲۶۳۵-۶

سخن ناشران

نیاز گسترده جوامع علمی حوزوی و دانشگاهی به منابع و متون درسی در رشته‌های علوم انسانی، حقیقتی انکارناپذیر است. برای رفع این نیاز، مراکز پژوهشی با توجه به محدودیت‌های موجود، می‌توانند با یاری و همکاری یکدیگر، آثار مشترکی تدوین و ارائه کنند تا افزون بر ارتقای کمی و کیفی پژوهش‌ها، از تکرار و موازی‌کاری جلوگیری شود. ازاین‌رو، «پژوهشگاه حوزه و دانشگاه» و «کتابخانه تخصصی تاریخ اسلام و ایران» برای نیل به هدف یادشده، نخستین کار مشترک خود را با عنوان تاریخ محلی جوین خراسان (از گذشته تا حال) به جامعه علمی تقدیم می‌کنند.

کتاب حاضر به‌عنوان منبع پژوهشی برای علاقه‌مندان تاریخ ایران و اسلام و فرهنگ و تمدن اسلامی تألیف شده و امید است اثر حاضر، مورد توجه استادان و دانشجویان رشته تاریخ و تمدن اسلامی و عموم علاقه‌مندان قرار گیرد.

در پایان لازم می‌دانیم از مؤلفان گرامی اثر، حجت‌الاسلام والمسلمین حسین مرادی‌نسب و هادی شمس‌آبادی و نیز ارزیاب ارجمند جناب آقای ابوالفضل هادی منش سپاسگزاری نماییم.

کتابخانه تخصصی تاریخ اسلام و ایران

پژوهشگاه حوزه و دانشگاه

فهرست مطالب

۱.....	سخن مؤلفان
--------	------------

فصل اول: کلیات

۹.....	مقدمه
۱۳.....	اهمیت و ضرورت
۱۳.....	پیشینه تحقیق
۱۹.....	منابع مورد استفاده در این تحقیق
۱۹.....	منابع جغرافیایی
۲۲.....	منابع تاریخی
۲۴.....	سفرنامه‌ها
۲۵.....	منابع دیگر (مانند: نسب، ادبیات و ...)
۲۶.....	نرم افزارها و سایت‌ها

فصل دوم: بررسی نام و محدوده جغرافیای جوین

۲۷.....	مقدمه
۲۷.....	بررسی نام و جغرافیای جوین
۲۷.....	نام جوین
۳۳.....	نام جوین در دیرباز
۳۴.....	محدوده جغرافیای جوین
۳۵.....	گستره جغرافیای جوین در دوره‌های مختلف
۴۰.....	تغییر مرکزیت جوین در ادوار مختلف

فصل سوم: دولت‌ها و حاکمان در ناحیه جوین

۴۳.....	مقدمه
---------	-------

۴۴.....	جوین پیش از اسلام (عصر هخامنشی، اشکانی و ساسانیان).
۴۵.....	جوین پس از اسلام (در ادوار دولت‌های مختلف).
۴۵.....	خلافت عثمان (حک: ۲۳-۳۵) و امویان (حک: ۴۰-۱۳۲ق).
۴۷.....	خلافت عباسیان (حک: ۱۳۲-۶۵۶ق).
۴۸.....	صفاریان (حک: ۲۴۷-۲۶۵ق).
۵۰.....	سامانیان (حک: ۲۶۱-۳۸۹ق).
۵۱.....	آل بویه: (حک: ۳۳۷-۴۴۷ق).
۵۲.....	غزنویان حک: ۳۵۱ - ۵۸۲ق).
۵۳.....	سلجوقیان (حک: ۴۴۷-۶۵۶ق).
۵۵.....	خوارزمشاهیان (حک: ۴۹۱-۶۱۷ق).
۵۶.....	ایلخانیان (حک: ۶۵۴-۷۳۶ق).
۵۸.....	سربداران (حک: ۷۳۶-۷۸۸ق).
۶۱.....	تیموریان (حک: ۷۷۱-۹۰۳ق).
۶۳.....	صفویه (حک: ۹۰۷-۱۱۴۸ق).
۶۴.....	افشاریه (حک: ۱۱۴۸-۱۲۱۸ق).
۶۵.....	قاجار (حک: ۱۱۷۴-۱۳۰۴ق).
۶۷.....	عصر پهلوی (حک: «۱۳۰۴-۱۳۲۰ش» و «۱۳۲۰-۱۳۵۷ش»).
۷۱.....	جمهوری اسلامی.....
۷۲.....	نقش مردم ناحیه جوین در پیروزی انقلاب اسلامی.....

فصل چهارم: نقش خاندان‌های ناحیه جوین در احیا و گسترش فرهنگ و تمدن ایرانی اسلامی

۷۵.....	۱. مقدمه.....
۷۶.....	۲. خاندان جویی.....
۷۶.....	۳. خاندان حَمَویه.....
۷۹.....	۴. خاندان زنگی فریومدی.....
۸۰.....	۵. اقدامات فرهنگی خاندان‌های جویی، حموی و فریومدی.....
۸۰.....	۵-۱. تألیف کتاب.....
۸۱.....	۵-۱-۱. تألیفات خاندان جویی.....
۸۱.....	۵-۱-۱-۱. تاریخ جهانگشای جویی.....
۸۳.....	۵-۱-۲. تسلیة الاخوان.....
۸۳.....	۵-۱-۳. تفسیر و شرح فاتحة الكتاب، آية الكرسي و التوحيد.....
۸۳.....	۵-۱-۴. ادرارنامه و نامه وزیر.....
۸۳.....	۵-۱-۵. عَتَبَةُ الْكُتَبَةِ.....
۸۴.....	۵-۲. تقدیم‌نامه به جویی‌ها.....
۸۴.....	۵-۲-۱. الرسالة الشمسية.....

- ۵-۲-۲. منظومه عشاق نامه ۸۵
- ۵-۲-۳. الاوامر العلانية فى الامور العلانية معروف به تاريخ ابن بى بى ۸۵
- ۵-۲-۴. تلخيص المحصل فى شرح المحصل فى علم الكلام ۸۵
- ۵-۲-۵. مصباح السالكين و اختيار مصباح السالكين در شرح نهج البلاغه ۸۶
- ۵-۲-۶. تذكرة الفخرية ۸۶
- ۵-۲-۷. مقامات زينية ۸۶
- ۵-۲-۸. كتاب عطائيه در فقه شيعه ۸۶
- ۵-۲-۹. شرف ايوان البيان فى شرف بيت صاحب الديوان ۸۷
- ۵-۲-۱۰. صحبت نامه ۸۷
- ۵-۲-۱۱. كتاب نهاية الادراك فى دراية الافلاك ۸۷
- ۵-۲-۱۲. ثمرة بطليموس ۸۸
- ۵-۲-۱۳. اوصاف الاشراف ۸۸
- ۵-۲-۱۴. الرسالة الشرفيه ۸۸
- ۵-۲-۱۵. كامل بهائى، مناقب الطاهرين و اربعين بهائى ۸۸
- ۵-۲-۱۶. قابوسنامه عنصرالمعالى ۸۹
- ۵-۳. تأليف كتاب حموثيان ۸۹
- ۵-۳-۱. فرائد السمطين جوينى ۹۰
- ۵-۳-۲. سجنجل الارواح و النقوش الالواح ۹۰
- ۵-۳-۳. رساله فى علم الحروف و چند آثار ديگر ۹۱
- ۵-۳-۴. مكاتيب سعدالدين ابو ابراهيم محمد حَمَوْنى ۹۱
- ۵-۳-۵. كتاب نگارستان و كتاب احسن القصص سعدالدين يوسف حموى جوينى ۹۱
- ۵-۴. تقديم نامه هاى حموثيان ۹۲
- ۵-۴-۱. انيس الارواح، التحفة المحموديه و التحفة الرضويه ۹۲
- ۵-۵. تأليف خاندان زنگى فريومدهاى ۹۳
- ۵-۶. تقديم نامه به خاندان زنگى فريومدى ۹۳
- ۵-۶-۱. تحفه جلاليه ۹۳
- ۵-۶-۲. الحكمة فى الادعية و الموعدة للأُمَّه ۹۴
- ۵-۶-۳. جامع الحكايات فى ترجمه الفرج بعد الشده تنوخى ۹۴
- ۵-۶-۴. نواذر الامثال ۹۴
- ۵-۷. تدريس ۹۴
- ۵-۸. وجود خاندان ها در راستاى تقويت دين ۹۵
- ۵-۸-۱. احياى فريضه حج ۹۷
- ۵-۸-۲. اقامه نماز جماعت ۱۰۰
- ۵-۸-۳. احياء وقف ۱۰۰
- ۵-۹. زنده نگه داشتن فرهنگ ايرانى اسلامى ۱۰۲

۱۰۳.....	۱۰-۵. عمران و آبادانی.....
۱۰۳.....	۱-۱۰-۵. حفظ شهرها از تخریب مغولان.....
۱۰۴.....	۲-۱۰-۵. سد و پل سازی.....
۱۰۶.....	۳-۱۰-۵. احداث نهر.....
۱۰۷.....	۴-۱۰-۵. احداث و توسعه مراکز تولید.....
۱۰۷.....	۱۱-۵. بازسازی شهرها و مدارس (مراکز فرهنگی).....
۱۰۷.....	۱-۱۱-۵. شهرها.....
۱۰۷.....	۱-۱۱-۵. بغداد.....
۱۰۸.....	۲-۱۱-۵. شوشتر.....
۱۰۹.....	۳-۱۱-۵. جوبین.....
۱۰۹.....	۴-۱۱-۵. یزد.....
۱۰۹.....	۵-۱۱-۵. بخارا.....
۱۱۰.....	۶-۱۱-۵. هرات.....
۱۱۰.....	۷-۱۱-۵. سیواس.....
۱۱۰.....	۱۲-۵. مدارس.....
۱۱۰.....	۱-۱۲-۵. مدرسه عصمتیه.....
۱۱۱.....	۲-۱۲-۵. مدرسه مستنصریه.....
۱۱۱.....	۳-۱۲-۵. مدرسه نظامیه و توثیقیه.....
۱۱۲.....	۱۳-۵. وزارت.....
۱۱۴.....	۱۴-۵. کاهش هزینه‌ها، ایجاد کارخانه و ضرب سکه.....
۱۱۵.....	۱۵-۵. تعامل خاندان‌ها با دولت‌ها و دانشمندان.....
۱۱۵.....	۱-۱۵-۵. مقدمه.....
۱۱۶.....	۲-۱۵-۵. خاندان جوینی در تعامل با دولت‌ها.....
۱۱۹.....	۳-۱۵-۵. تعامل خاندان جوینی با دانشمندان و شاعران.....
۱۲۳.....	۴-۱۵-۵. تعامل خاندان جوینی در حمایت از دانشمندان و تربیت شاگردان آنان.....
۱۲۸.....	۶. سرانجام خاندان جوینی.....
۱۳۰.....	۷. موقوفات و اداره آنها.....

فصل پنجم: معرفی شخصیت‌های علمی در ناحیه جوبین

۱۳۳.....	مقدمه.....
۱۳۴.....	۱. شاخه ایران.....
۱۳۴.....	الف: خاندان جوینی.....
۱۳۴.....	شمس‌الدین محمد بن محمد بن علی جوینی.....
۱۳۴.....	بهاء‌الدین محمد بن محمد بن علی (م ۶۵۱ق).....
۱۳۵.....	عظام‌الملک جوینی (د ۶۸۱ق).....

- خواجه محمد شمس الدين (د ۶۸۳ق) ۱۴۱
- فرزندان شمس الدين محمد جوینی ۱۴۶
۱. شرف الدين هارون (د ۶۸۵ق) ۱۴۷
۲. بهاء الدين بن شمس الدين (د ۶۷۸ق) ۱۴۸
- معین الدين جوینی (د ۷۸۱ق) ۱۵۰
- نجیب الدين فراش جوینی ۱۵۰
- ب: خاندان حمویه ۱۵۱
- ۱-۱. حمویان جوین ۱۵۱
- ابو جعفر حمویه بن علی (قرن چهارم) ۱۵۲
- ابوالحسن حمویه (قرن چهارم) ۱۵۲
- ابوعلی حسن بن احمد حمویه (قرن چهارم ق) ۱۵۲
- ابو عبدالله محمد بن حمویه جوینی (د ۵۳۰ق) ۱۵۳
- ابوالحسن علی بن محمد بن حمویه جوینی (د ۵۳۹ق) ۱۵۳
- عبدالواحد ابوسعید حمویه (د ۵۸۸ق) ۱۵۴
- ابو المفخر سعدالدین حموی جوینی (د ۶۵۰ق) ۱۵۴
- صدر الدين ابوالمجامع جوینی (د ۷۲۲ق) ۱۵۵
- عبدالله ابو محمد جوینی (د ۴۳۸ق) ۱۵۷
- امام الحرمين (د ۴۷۸ق) ۱۵۷
- منتجب الدين جوینی (د ۵۴۸ق) ۱۵۹
- ۲-۱. حمویان شاخه یزد ۱۵۹
- نظام الدين ابوالکرم اسحاق حمویه (د ۸۵۲ق) ۱۵۹
- سالک الدين محمد حموی یزدی (زنده ۱۰۳۲) ۱۶۰
- ۳-۱. حمویان شاخه اردکان ۱۶۰
- میرزا کاشف الدين محمد رشید اردکانی (قرن یازدهم) ۱۶۰
- قاضی بن کاشف الدين محمد (د ۱۰۷۵ق) ۱۶۰
- نصیر الدين محمد بن قاضی بن محمد حموی اردکانی (زنده ۱۱۱۹ق) ۱۶۰
- فاضل الدين محمد حموی جوینی (قرن دهم) ۱۶۱
- ۴-۱. حمویان شاخه سرخس ۱۶۱
- عبدالله بن عمر حموی (د ۶۵۳ق) ۱۶۱
۲. شاخه شام و مصر ۱۶۱
- عماد الدين ابوالفتح عمر بن علی حموی جوینی (د ۵۷۷ق) ۱۶۲
- شیخ شیوخ صدر الدين ابومحمد جوینی (د ۶۱۷ق) ۱۶۲
- کمال الدين احمد بن شیخ حمویه جوینی (د ۶۴۰ق) ۱۶۳
- امیر فخرالدین ابوالفضل یوسف (د ۶۴۷ق) ۱۶۳
- معین الدين حسن بن شیخ الشیوخ صدر الدين (د ۶۴۳ق) ۱۶۵

ج. خاندان زنگی فریومدی	۱۶۵
خواجه عزالدین طاهر زنگی (د ۶۷۶ق)	۱۶۵
وحیه الدین زنگی (د ۶۸۵ق)	۱۶۶
نظام الدین یحیی زنگی (؟)	۱۶۶
تاج الدین محمود (؟)	۱۶۷
خواجه علاء الدین هندو (د ۷۲۲ه.ق)	۱۶۷
بهاء الدین زکریا (زنده ۷۱۴ق)	۱۶۷
جلال الدین ابویزید (؟)	۱۶۸
علاء الدین محمد فریومدی (د ۷۴۲ه.ق)	۱۶۸
ابن یمین فریومدی (د ۷۴۶ه.ق)	۱۶۹
۲. مرجع بزرگ شیعیان از اهالی جوین	۱۶۹
سید عبدالاعلی سبزواری	۱۶۹

فصل ششم: اقتصاد، تجارت، کشاورزی و معادن در جوین

مقدمه	۱۷۱
ناحیه جوین در مسیر شاهراه ارتباطی خراسان - ری	۱۷۲
الف: کشاورزی	۱۷۳
ب: باغداری	۱۷۴
ج: تولید ابریشم و پارچه آن	۱۷۵
د: دامداری	۱۷۶
ه: معادن	۱۷۶
و: معماری	۱۷۶
وضعیت کنونی منطقه از نظر کشاورزی، معادن و مانند آن	۱۷۷
پیشرفت‌های صنعتی جوین	۱۷۹
شرکت کشت و صنعت جوین	۱۷۹
وجود کارخانه‌های دیگر در ناحیه جوین	۱۸۰

فصل هفتم: ناحیه جوین در عصر جمهوری اسلامی

مقدمه	۱۸۱
تقسیم بندی ناحیه جوین در جمهوری اسلامی	۱۸۲
نقاب مرکز شهرستان جوین	۱۸۳
پایداری و استقامت مردم جوین برای دفاع از نظام اسلامی	۱۸۶
سد سازی و تفرجگاه	۱۸۸
شورای‌های اسلامی و دستاوردهای آنان در توسعه	۱۸۹
اقوام و قبایل جوین و زبان آنان	۱۸۹

۱۹۰.....	جمعیت ناحیه جوین در ادوار مختلف.....
۱۹۳.....	ایجاد مراکز اداری و فرهنگی.....
۱۹۳.....	روستاهای جوین در ادوار گذشته تا عصر حاضر (جمهوری اسلامی).....
۱۹۳.....	آزادوار.....
۱۹۶.....	مهم‌ترین آثار تاریخی و فرهنگی شهرستان جوین.....
۱۹۶.....	فریومد (فرومد).....
۱۹۸.....	بحرآباد (بحیرآباد).....
۱۹۹.....	شهرستان جغتای.....
۲۰۱.....	زبان مردم شهرستان جغتای.....
۲۰۱.....	آثار تاریخی و امکان متبرکه شهرستان جغتای.....
۲۰۲.....	جمعیت شهرستان جغتای.....
۲۰۲.....	شهر آق قلعه.....
۲۰۳.....	شهر خسرو شیر.....
۲۰۳.....	گُرُورده.....
۲۰۴.....	خداشاه (ده امام).....
۲۰۵.....	شهر ریواده.....
۲۰۷.....	زیرآباد.....
۲۰۷.....	شهر نوباغ.....
۲۰۸.....	بیسجرد.....
۲۰۸.....	کلاته میمری و کلاته آنداده.....
۲۰۸.....	یوسف آباد.....
۲۰۸.....	بیدخور.....
۲۰۹.....	تفریحات و سرگرمی مردم منطقه جوین.....
۲۰۹.....	شهرستان خوشاب، آثار تاریخی و تفریحی آن.....
۲۱۰.....	الف) خوشاب از نظر تقسیمات کشوری.....
۲۱۰.....	ب) زبان مردم خوشاب.....
۲۱۱.....	ج) وجود کارخانه‌های صنایع دستی و سوغات.....
۲۱۱.....	د) جاذبه‌های تاریخی.....
۲۱۳.....	آثار تاریخی دیگر.....
۲۱۳.....	ه) جاذبه‌های طبیعی و گردشگری در خوشاب.....
۲۱۵.....	و) مراکز مذهبی.....
۲۱۶.....	وقف.....
۲۱۷.....	وقفیات در ناحیه جوین.....
۲۱۸.....	مراسم و آئین‌ها در ناحیه جوین خراسان.....
۲۱۸.....	۱. «چهارشنبه سوری».....

۲۱۹.....	۲. «شال اندازی»
۲۲۰.....	۳. مراسم «جاؤلی جُغُل»
۲۲۲.....	۴. آیین «عروس قنات»
۲۲۳.....	۵. آئین «کوزه شکستن»
۲۲۳.....	۶. آئین «علفه»
۲۲۳.....	۷. آئین «ملاقه زنی»
۲۲۴.....	۸. آئین «چشم آرو»
۲۲۴.....	۹. آئین «نوروز خوانی»
۲۲۴.....	۱۰. آئین «پای»
۲۲۵.....	۱۱. آئین «آش جوش واره»
۲۲۵.....	۱۲. آئین محل «عیدگاه»
۲۲۶.....	۱۳. آئین «روز سیزدهم» و کُشتی چوخه
۲۲۷.....	۱۴. آئین چوب بازی و پُل زدن
۲۲۸.....	۱۵. رسم «بُراکِه» گرفتن
۲۲۸.....	۱۶. رسم «نَخه» کردن
۲۲۸.....	۱۷. رسم «حنا بندان»
۲۲۹.....	۱۸. سنت «خنته سوری» و انتخاب «کریب»
۲۲۹.....	۱۹. آئین همیاری
۲۲۹.....	۲۰. رسم «سحر خوانی»
۲۳۰.....	۲۱. رسم خان توتماق
۲۳۰.....	۲۲. رسم خوشحال کردن بچه ها در عید نوروز
۲۳۰.....	۲۳. برگزاری آیین ها در مراکز فرهنگی و احیای ارزش های اسلامی
۲۳۱.....	۲۴. سر سلامتی به خانواده عزیز از دست داده
۲۳۱.....	۲۵. به استقبال عید نوروز رفتن
۲۳۱.....	۲۶. شب براتی شب میلاد امام زمام علیه السلام
۲۳۲.....	۲۷. آئین یادآوری فداکاری دلاور مردان جبهه حق

فصل هشتم: بارگاه سادات، دانشمندان، شاعران، شهیدان و اماکن تاریخی در ناحیه جوبین

۲۳۵.....	مقدمه
۲۳۶.....	الف: بارگاه ها و مزارات
۲۳۶.....	بارگاه هفت معصوم گرو زده
۲۳۶.....	بارگاه سید احمد بن علی
۲۳۷.....	بارگاه امام زاده قاسم
۲۳۷.....	بارگاه سید آدم
۲۳۸.....	بارگاه حسینی غزنوی (م ۵۶۵ق)

۲۳۸.....	بارگاه نجم الدین کبری (۶۱۸د ق)
۲۳۹.....	بارگاه سعد الدین حمویه (د ۶۵۰ ق)
۲۳۹.....	ب: مکان‌های تاریخی در ناحیه جوین
۲۳۹.....	آق قلعه
۲۴۰.....	مسجد آق قلعه
۲۴۱.....	مسجد خسرو شیر
۲۴۱.....	خوشه تپه یا قوچ تپه
۲۴۱.....	مزار پاک شهداء
۲۴۲.....	خاتمه کتاب

منابع و مأخذ

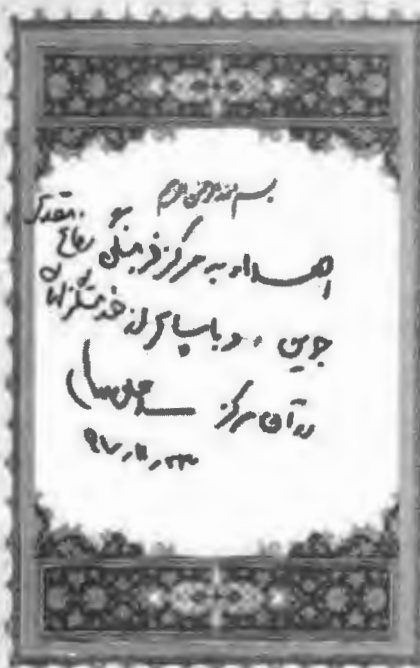
۲۵۵.....	مقاله‌ها
۲۵۶.....	سایت‌ها

پیوست‌ها و نقشه‌های ناحیه جوین

۲۶۲.....	تصویر برخی از آثار باستانی منطقه
۲۸۱.....	شهدای مدافع حرم ناحیه جوین
۲۸۴.....	سدها
۲۸۶.....	نقشه شهرستان جوین
۲۸۹.....	پیوست

نمایه‌ها

۲۹۱.....	نمایه اشخاص
۳۰۲.....	نمایه مکان
۳۱۱.....	نمایه کتاب‌ها

بسم الله الرحمن الرحيم
 هذا به مرکز فرهنگی
 جین و بیا کران فرهنگی
 راهی مرکز (موسسه)
 ۹۷، ۸، ۳۳

تقدیر نامه ویژه فرمانده
 معظم کل قوا از مرکز
 فرهنگی دفاع مقدس جویین

اولین عیدی ویژه چهلمین سالگرد انقلاب اسلامی در اولین روز از شروع دهه پنجم انقلاب
 اسلامی در دهیار ویژه خانواده سرافراز شهید دفاع مقدس حرم حاج حسینی شمس آبادی
 با رهبر معظم انقلاب نصب این مرکز فرهنگی شد.
 این دهه ویژه به همراه تقدیر از یک مرکز فرهنگی که بر اساس اعلام مدیر دفتر رهبری تا
 کنون سابقه نداشته است به انگیزه اهمیت و تأکید ویژه معظم له بر فعالیت فرهنگی در راستای
 دفاع مقدس و به ویژه شهدای گرفتار دفاع مقدس حرم است.
 خدا را شاکریم که از آن بخشی از گزارش فعالیت این مرکز در حضور رهبر عزیزمان و احداث
 دفترچه های با سر برگ ظهور ویژه دانش آموزی این مرکز به رهبری عزیز موجب آشنایی
 صاحب محترم شد.

nasim.joyehdar

سخن مؤلفان

سیر تطور در دانش تاریخ‌نگاری اسلامی نشان از گسترش و بسط این دانش در رشته‌های مختلف دارد به طوری که مؤلفان به سبب علاقه و انگیزه‌ای که داشتند به شکل‌گیری اشکال مختلف تاریخ‌نگاری کمک کردند و در زمینه‌های مختلف مانند سیره‌نگاری، مقتل‌نگاری، فتوح‌نگاری، انساب‌نگاری، دودمانی، طبقات‌نگاری، جغرافی‌نگاری، تراجم‌نگاری، خطط‌نگاری، سفرنامه‌نویسی، تاریخ محلی و مانند آن کتاب تدوین کردند که نشانگر توجه نویسندگان به انواع تاریخ‌نگاری اسلامی است که برخاسته از سلائق آنان می‌باشد. هر یک از آنها اطلاعاتی باارزش و گرانسنگی را در موضوع خود دارد که کمتر در تاریخ عمومی به آن توجه شده است.

از این روی تاریخ محلی یکی از شاخه‌های تأثیرگذار در تاریخ‌نگاری اسلامی به خصوص در تاریخ ایران اسلامی است؛ زیرا سنت تاریخ محلی در ایران از جایگاه والایی برخوردار است و دارای میراث بسیار و تجربه گرانسنگی از آثار به وجود آمده در حوزه تواریخ محلی است. اهمیت، توسعه و استمرار این میراث مکتوب در ایران پس از اسلام بیش از هر دوره دیگری نمود دارد. متون تاریخ محلی دربردارنده گنجینه‌های ارزشمند و باارزشی هستند که به مسائل اجتماعی، سیاسی، اقتصادی، علمی، فرهنگی و تمدنی محل یا ناحیه یا شهر پرداخته‌اند و اطلاعات گرانسنگی را در اختیار آیندگان قرار داده است. وجود آگاهی‌های دقیق و متنوع در تواریخ محلی باعث می‌شود که به ضرورت و اهمیت تاریخ محلی پی برد؛ زیرا بررسی و تحلیل اطلاعات ارائه شده این امکان را فراهم می‌سازد تا بهتر بتوان از ظرفیت‌های تواریخ محلی برای شناساندن محل در حوزه مطالعات تاریخی و پژوهش‌های علمی بهره برد.

بیشتر اطلاعات داده شده در تواریخ محلی درباره جغرافیا، فضائل، محاسن، معایب، بنای محل، سیر تحولات حوادث آن در گذر زمان، آثار تمدنی، بارگاه‌ها و مزارات، خاندان‌ها، رجال و شخصیت‌های سیاسی، اجتماعی، علمی، فرهنگی، ادبی، و آثار آنان سخن گفته و اطلاعات ارزشمندی را درباره اماکن ارائه داده است که در منابع دیگر کمتر یافت می‌شود، یا کمتر به آن پرداخته شده است. از این رو تواریخ محلی انباشته از آگاهی‌های بسیاری درباره آن ناحیه است که در بیشتر این منابع به موضوعات مختلف و جزئیات آن ناحیه یا شهر اشاره کرده است، و شاید اندک کتاب تاریخ محلی باشد که با عنوان آن سازگار نباشد. در حقیقت تواریخ محلی، اطلاعات گسترده و جزئی محل یا ناحیه، شرح حال و زندگانی مردم، اندیشه و فکر، آداب و رسوم، نمادها، هنر و تمدن و مانند آن را ارائه می‌دهد.

با رجوع به منابع فهرست‌نگاری (قدیم و جدید) از جمله فهرست ندیم، الإعلان بالتوبیخ لِمَنْ دَمَّ أَهْلُ التَّارِیْخِ سَخَاوِی، کشف الظنون حاجی خلیفه، تاریخ التراث العربی فؤاد سزگین،^۱ علم التاریخ عند المسلمین از روزنتال که اسد الله آزاد آن را با عنوان تاریخ تاریخ نگاری در اسلام ترجمه کرده است، تاریخ الادب العربی بروکلمان،^۲ علم تاریخ در گستره تمدن اسلامی از صادق آئینه‌وند و ده‌ها کتاب دیگر نام برد که اسامی کتاب‌های تاریخ محلی در آنها ذکر شده است. برخی از این فهرست‌نگاران در فصلی جداگانه به تاریخ محلی پرداخته‌اند. به چند تن از مؤلفانی که تألیفاتی در این موضوع داشته‌اند، اشاره می‌شود که عبارتند از: خطیب بغدادی (م ۴۶۳ق) تاریخ بغداد، حاکم نیشابوری (م ۴۰۵ق) تاریخ نیشابور، نرشخی (م ۳۴۸ق) تاریخ بخارا، ابونعیم اصفهانی (م ۴۳۰ق) تاریخ اصبهان، ابن عساکر (م ۵۷۱ق) تاریخ مدینه دمشق، حسن بن محمد بن حسن قمی (نگاشته در سال ۳۷۸ق) تاریخ قم.^۳ برخی از آثار مؤلفان در تاریخ محلی در طول تاریخ از بین رفته یا به عللی به دست فراموشی سپرده شده است و تنها نامی از آنها را می‌توان در کتاب‌های فهرست‌نگاری و مانند آن مشاهده کرد. یا آنکه برخی از مؤلفان فقط گزارش مختصری را از آن کتاب‌های محلی آورده‌اند.

1. Fouad Sezgin

2. Carl Brockelmann

۳. از عربی این کتاب خبری در دست نیست، و تنها ترجمه فارسی پنج باب از بیست باب آن موجود است که متن فارسی آن را حسن بن علی بن حسن بن عبدالمملک قمی در سال ۸۰۵ق، به اتمام رسانده است. (جعفریان، منابع تاریخ اسلام، ص ۴۰).

نکته درخور توجه این است که در تاریخ محلی کتاب بر دو پایه استوار شده است که پایه اول آن جغرافیا و سیر تحولات سیاسی اجتماعی و فرهنگی مردم آن ناحیه است، پایه دوم آن به رجال و شخصیت‌ها آن محل پرداخته شده است. مؤلفان این دست از آثار را براساس انگیزه‌هایی که در تدوین و نگارش تاریخ محلی دارند، می‌توان به دو دسته تقسیم کرد.

۱- تاریخ محلی که براساس شهرهای زیارتی و مقدس، و غیر زیارتی نگاشته شده است مانند تاریخ قم از حسن بن محمد بن حسن قمی (نگاشته در سال ۳۷۸ق)، اخبار مکه از رقی (د ۲۵۰ق)، تاریخ مکه فاکهی (د ح ۲۷۲-۲۷۸ق)، تاریخ ری از منتجب الدین (د ۵۸۵ق)، تاریخ المدینة المنورة ابن شبة (د ۲۶۲ق)، تاریخ بغداد خطیب بغدادی، تاریخ مدینة دمشق ابن عساکر.

۲- گاه مؤلفان تاریخ محلی را براساس اقلیم یا ناحیه‌ای یا شهر مانند خراسان بزرگ، فارس، جبال، یا کشور مانند ایران، شام، عراق، مصر، آفریقا و اندلس یا شهر مانند بخارا، سمرقند، مرو و... تقسیم کرده‌اند و به تألیف درباره آنها پرداخته‌اند. در این بخش انگیزه‌های محلی و منطقه‌ای برای تدوین کتاب از سوی مؤلفان بیشتر نمود دارد؛ زیرا آنان علاقه‌مند هستند به جغرافیا محل و سیر تحولات سیاسی اجتماعی و فرهنگی و شخصیت‌ها ناحیه یا شهر خود بپردازند.

تاریخ محلی یک نوع فرهنگ‌نامه تاریخی است که اطلاعات و آگاهی‌های فراوانی درباره امیران، حاکمان، دانشمندان و عالمان، سیر حوادث و رویدادهای سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و جغرافیای شهر یا منطقه‌ای خاص را ارائه کرده است. مؤلفان تواریخ محلی با ثبت گزارش‌های مختلف آن ناحیه یا شهر بر حفظ میراث اسلامی ایرانی کمک کرده‌اند و آگاهی‌های آن را در اختیار آیندگان قرار دادند.

درباره تاریخ محلی شهرها کتاب‌های بسیاری در طول زمان نگاشته شده است که در منطقه خراسان برای بسیاری از شهرهای آن یک کتاب یا چندین کتاب به رشته تحریر درآمده است، به عنوان نمونه چند مورد را برمی‌شماریم: تاریخ نیشابور از حاکم نیشابوری (د ۴۰۷ق)، تاریخ بیهق از ابن فندق (د ۶۵۰ یا ۶۵۶ق)، تاریخ سیستان از مؤلفی ناشناخته، تاریخ بخارا از نرشخی (د ۳۴۸ق) و از محمد بن اسماعیل جعفری بخاری (د ۲۵۶ق) - که وی صاحب کتاب الصحیح مشهور به صحیح بخاری است -.

پژوهش حاضر اثری در زمینه تاریخ محلی جوین به شمار می‌رود که از دیر باز جزو منطقه خراسان بزرگ، که از آن به‌عنوان ناحیه‌ای در این منطقه به حساب آورده‌اند. این ناحیه به سبب

تحولات سیاسی و اجتماعی، گاه محدوده آن وسعت یا کم می‌شد. به همین جهت است که مرکز این ناحیه گاه به سبب تغییر والی خراسان آنجا نیز تغییر می‌یافت.

تا آنجا که بررسی شد اثری ماندگار که به جایگاه تاریخ محلی جوبین پرداخته باشد، یافت نشد، لذا بر آن شدیم تا این ناحیه که در تحولات سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و علمی، و شناسایی دانشمندان و عالمان آن که نقش برجسته‌ای در ادوار مختلف تاریخی داشته‌اند، بررسی کنیم تا این اثر مرجع شایسته‌ای برای پژوهشگران و آشنایی مردم آن ناحیه از رخدادها و گذشتگان خود باشد.

کتاب تاریخ محلی جوبین خراسان براساس اسناد و منابع تاریخی، جغرافیایی و سفرنامه‌ها نوشته شده است و تلاش شده تا به جغرافیا، تطورات و تحولات تاریخی ناحیه، خاندان‌ها و عالمان بزرگ که نقش اساسی در گسترش و فرهنگ و تمدن ایرانی اسلامی در ادوار تاریخی داشته، بازشناسی و بازپژوهی شود. اگرچه در برخی از منابع جغرافیایی گاه از جوبین به‌عنوان ناحیه و شهری از شهرهای نیشابور یاد کرده‌اند. دیگر آنکه نگارندگان در انجام پژوهش حاضر در برهه و دوره‌ای از زمان با کمبود منابع نیز رو به رو بوده‌اند و احتمال اینکه رویدادی از آن ناحیه یا محل ثبت نشده باشد، وجود دارد. در این اثر دورنمایی از تاریخ محلی جوبین خراسان در گذشته ترسیم شده است و اطلاعات موجود از منابع مختلف گردآوری، و به توصیف و تبیین آن پرداخته شده است. وجود دانشمندان و عالمان این ناحیه خود تأثیرگذار در بافت فرهنگی و اجتماعی سیاسی داشته است که در ادوار مختلف نمایان است. وجود بارگاه‌ها و مزارات، بناهای عبادی، فرهنگی و تاریخی در منطقه بر بسط، فرهنگ و تمدن ایرانی اسلامی در آن ناحیه آشکار است؛ زیرا این بناها سبب تحکیم و وحدت و محل اجتماع میان مردم آن منطقه بوده و خواهد بود. ناحیه جوبین در بخشی از خراسان بزرگ در محدوده نیشابور با قدمتی دیرینه همراه است به همین دلیل دارای ظرفیت‌های جغرافیایی، فرهنگی و اجتماعی برجسته‌ای در طول ادوار زمانی داشته‌است که در ماندگاری آن کمک کرده‌است. امروزه یکی از کارکردهای این‌گونه تواریخ محلی اهمیت کاربردی آن شناساندن تاریخ و تمدن و گردشگری آن ناحیه است که برای بر آگاهی پژوهشگران افزوده می‌شود. کارگزاران نظام با برنامه‌ریزی بهتر و شناسایی نیازهای اطلاعاتی بر حفظ و نگهداری آثار تمدنی کوشا خواهند بود. گرچه اکنون این ناحیه در محدوده سبزوار قرار گرفته و این ناحیه به سه بخش تقسیم شده است.

در این اثر از منابع کهن تاریخی، جغرافیایی، سفرنامه‌ها و منابع جدید که درباره تاریخ ایران و اسلام نگاشته شده بهره برده شد. همچنین از نرم افزارها از جمله نرم افزارهای مکتبه اهل بیت (علیهم السلام)، تاریخ ایران اسلامی، تاریخ تشیع، جغرافیای جهان اسلام، تراجم و کتابشناسی و مانند آنها و نیز از سایت‌های مختلف مانند ویکی پدیا، استانی، محلی و وبلاگ‌ها برای تکمیل بحث‌ها استفاده شده است.

پژوهش حاضر در هشت فصل، یک خاتمه و پیوست سامان یافته است که این پیوست مشتمل بر جداول - تألیفات عالمان آن ناحیه، شهیدان انقلاب اسلامی، جنگ تحمیلی و مدافعان حرم، ادارات و مؤسسات آن - نقشه و تصاویر آثار باستانی آمده است.

در فصل اول به کلیات: مقدمه، اهمیت و ضرورت، پیشینه تحقیق، منابع مورد استفاده در این تحقیق؛ در فصل دوم: جوین و محدوده جغرافیای آن که در بردارنده: بررسی نام و جغرافیای جوین، پیشینه جوین، محدوده جغرافیای جوین، گستره جغرافیایی جوین در دوره‌های مختلف به خصوص در جمهوری اسلامی که این ناحیه به چند بخش تقسیم شده، آمده است. تغییر مرکزیت جوین در ادوار مختلف، شرح حال آن مراکز و برخی از روستاهای آن که از قدمت تاریخی برخوردارند، پرداخته شده است. در فصل سوم دولت‌های اسلامی و حاکمان برگزیده در جوین که شامل جوین پیش از اسلام، جوین پس از اسلام: خلافت عثمان، امویان، عباسیان (صفاریان، سامانیان، آل بویه، غزنویان، سلجوقیان، خوارزمشاهیان)، مغولان (ایلخانیان، تیموریان)، سربداران، صفویان، افشاریه، قاجار، پهلوی و جمهوری اسلامی، نقش مردم ناحیه جوین در پیروزی انقلاب اسلامی، تقسیم‌بندی ناحیه جوین، و موارد دیگر؛ در فصل چهارم، نقش خاندان‌ها در احیای و گسترش فرهنگ و تمدن ایرانی اسلامی و تعامل خاندان‌ها با حاکمیت و دانشمندان در فصل پنجم به معرفی برخی از شخصیت‌های علمی جوین: شاخه ایران خاندان جوینی، خاندان حمویه؛ شاخه شام و مصر؛ خاندان زنگی فریومدی؛ مرجع بزرگ شیعیان، مراسم و آیین‌ها پرداخته شده است. در فصل ششم به اقتصاد و مشاغل مردم در جوین مانند کشاورزی، باغداری، تولید ابریشم و پارچه آن، دامداری، معادن و معماری و مانند آن؛ وضعیت کنونی منطقه از نظر کشاورزی، معادن و مانند آن، پیشرفت‌های صنعتی تا روزگار ما پرداخته شده است. در فصل هفتم به ناحیه جوین در عصر جمهوری اسلامی از جهت تقسیمات کشوری، آثار و اماکن مذهب، معرفی برخی از روستاها به

اختصار، زبان، آداب و رسوم پرداخته شده است. در فصل هشتم به بارگاه‌ها و مزارات و اماکن تاریخ در ناحیه جویین پرداخته شده است. پس از خاتمه و فهرست منابع، در پیوست تصاویر منطقه جویین و جداول آمده است تا نشانگر گویای آن منطقه باشد.

ناحیه جویین در عصر پهلوی مورد توجه کارگزاران حکومت مرکزی، استانی قرار نگرفت، و فقط برخی از افراد صاحب نفوذ در حاکمیت پهلوی به سبب داشتن آن ناحیه به آب‌های زیر زمینی و آب و هوای مناسب، به احیا زمین‌های منطقه پرداختند و با احداث کارخانه قند و شکر، زمین‌های بسیاری را تصرف کردند به طوری که با حفر چاه‌های زیاد به کشت چغندر قند پرداختند. برخی از مردم منطقه نیز در روی همین زمین‌ها به کار مشغول بودند.

در عصر حاکمیت جمهوری اسلامی منطقه جویین بیشتر مورد توجه قرار گرفت. تغییرات این ناحیه سبب پیشرفت، توسعه و تحولات فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی آنجا شد که به اجمال به آنها پرداخته می‌شود تا نسل آینده از تغییرات ناحیه جویین خراسان آگاه گردد. محدوده جغرافیای ناحیه جویین مورد توجه دولت قرار گرفت و بخش‌هایی از آن ناحیه جداگانه مستقل گردید که یک بخش از آن به مرکزیت شهر نقاب و بخش دیگر از جویین به جُغتای به مرکزیت شهر جُغتای قرار گرفته است. بخشی دیگر از ناحیه جویین در بخش شهرستان خوشاب به مرکزیت سلطان‌آباد قرار گرفته است.

در این پژوهش تلاش شد درباره آداب و رسوم مردم آن ناحیه اطلاعات جامعی داده شود. دیگر آنکه گاه اطلاعات مربوط به برخی از روستاها یا شهرها ناحیه جویین در استان دیگر قرار گرفته است مانند فریومد که به استان سمنان ملحق شده، آمده است؛ زیرا برخی از روستاهای این بخش‌ها، در گذشته دور، جزو ناحیه جویین بوده‌اند. اکنون به لحاظ تقسیمات کشوری از ناحیه جویین جدا شده‌اند. از این روی هر یک از این بخش‌ها قابلیت کتاب مستقل را دارند که درباره آنها مطالب گردآوری شود. هم‌چنین تقسیم‌بندی این ناحیه و قرار گرفتن هر قسمتی از این ناحیه با مرکزیت مختلف، کار جمع‌آوری اطلاعات در برخی از بخش‌ها را با مشکلاتی مواجه ساخت. ما برخی از این اطلاعات را از طریق سایت استان خراسان رضوی و نواحی آن از جمله جویین، پس از انقلاب اسلامی جمع‌آوری کردیم که در این نوشتار از آنها بهره بردیم. انتظار بود که اطلاعاتی از مراکز آن ناحیه و روستاهای آن به مؤلفان اثر داده شود تا بحث کامل گردد، اما افسوس...! در عین حال آمار جمعیت بخشی از ناحیه جویین تا سال ۱۳۹۵ش در پیوست آمده است.

تلاش شد در این اثر نشان داده شود که مردم این ناحیه از چه سابقه فرهنگی و تمدنی غنی برخوردار بوده و هستند و بدون تقسیم‌بندی کشوری در حد توان، به خدمات و فداکارهایی آنان اشاره گردید.

این اثر به ارواح پاک پیامبران الهی، به خصوص پیامبر اعظم ﷺ؛ ارواح پاک امامان معصومین (علیهم‌السلام) ارواح پاک عالمان دین و هادیان هدایت؛ روح پاک امام خمینی (رحمه‌الله) و ارواح پاک شهیدان انقلاب اسلامی، جنگ تحمیلی، مدافعان حرم، جبهه مقاومت، امنیت و سلامت؛ شهیدان ناحیه جویین خراسان؛ شهیدان محمد و رضا مرادی نسب؛ پژوهشگران، طالبان علم و خیران نیکوکار تقدیم می‌شود.

مؤلفان در پایان بر خود لازم می‌دانند از مدیران پژوهشگاه حوزه و دانشگاه و مدیر محترم گروه تاریخ که زمینه نشر اثر حاضر را فراهم آوردند و نیز از ارزیا ب محترم اثر جناب حجت الاسلام والمسلمین آقای دکتر ابوالفضل هادی منش سپاسگزاری کنیم. در این مجال از اداره آماده سازی پژوهشگاه و همچنین از ویراستار محترم اثر جناب آقای اسماعیل یارمحمدی که افزون بر این کار زحمت روخوانی نهایی و نمایه‌گیری اثر را نیز برعهده داشته‌اند، تشکر کنیم. فرصت را مغتنم می‌شماریم و از مدیریت کتابخانه تخصصی تاریخ اسلام جناب حجت الاسلام والمسلمین استاد رسول جعفریان و نیز از جناب آقای علی‌رضا اباذری که در انتشار مشترک این اثر با پژوهشگاه حوزه و دانشگاه همکاری کرده‌اند، تشکر نماییم. هم‌چنین از برادر ارجمند محمد جوادی از اهالی جویین که بازخوانی متن را انجام و نکاتی را متذکر شدند، تشکر می‌کنیم. [از همکارم حجه الاسلام والمسلمین هادی شمس آبادی در این کار تحقیقاتی - به‌خصوص مطالب مربوط به آن ناحیه - تشکر نمایم]. این اثر پس از هشت سال به ثمر نشست.

این اثر مانند بسیاری دیگر از آثار بدون کاستی و نقص نخواهد بود به اندازه بضاعت و توان تلاش شد تا آنچه درباره این ناحیه در منابع مختلف است، ثبت گردد و بدون ارجاع نباشد، اگرچه در مواردی ممکن است مطالب بدون ارجاع باشد. از محققان و پژوهشگران درخواست داریم که در صورت مشاهده نقصانی در نوشته، ما را از انتقادات سازنده خود برخوردار سازند و در جبران این کاستی‌ها یاری نمایند تا ان شاءالله در ویراست‌های بعدی اثر مورد توجه قرار گیرد.

حسین مرادی نسب - هادی شمس آبادی

فصل اول

کلیات

مقدمه

امروزه تاریخ محلی با توجه به وجود اسناد و منابع مختلف تاریخی، جغرافیای، انساب، تراجم‌نگاری، و... بسیاری از وقایع تاریخی، سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و علمی برای مردم آن ناحیه از گذشته تا حال را ثبت کرده است و اطلاعاتی گسترده‌ای را در اختیار مردم آن نواحی و پژوهشگران و علاقه‌مندان به تاریخ محلی قرار داده است. در حقیقت در تاریخ محلی، مطالعه سرگذشت مردم آن ناحیه است که افزون بر تمرکز جغرافیایی محدود آن، طیف گسترده‌ای از نیازها جامعه و فرهنگ آن زمان را بیان کرده است. تصویر کشاندن حوادث تاریخی که در ادوار مختلف که در این منطقه به وقوع پیوسته می‌تواند تأکیدی بر پایداری مردم در برابر هجوم دشمنان و دفاع از فرهنگ و تمدن اسلامی باشد. بیان حادثه تلخی که در جهان اسلام به وقوع پیوست و طومار خلافت عباسی را درهم پیچید می‌تواند عبرتی برای نسل‌های آینده باشد که چگونه فرهنگ ایرانی اسلامی از بین رفته است؛ اما مردانی دانشمند و با تدبیر توانستند بخشی از این فرهنگ و تمدن را حفظ کرده و در احیای آن کوشا باشند. همچنین آنان توانستند با تدبیر از ویرانی‌ها بیشتر دشمن بکاهند و با کارهای عمرانی و توسعه‌ای بسیاری از مشکلات مردم را حل نمایند.

در سال ۶۱۶ق مغولان به سرزمین اسلامی حمله کردند که این حمله برخاسته از بی‌تدبیری سلطان محمد خوارزمشاه بود که حتی نتوانست آتش خشم مغولان را فرو نشاند. سلطان محمد که بر بخشی از سرزمین خلافت اسلامی و مناطق شمالی دریای خزر حاکمیت داشت و با خلافت عباسی در نبرد بود. از سوی دیگر چنگیز خان مغول پس از فراغت از یک پارچگی قدرت

در منطقه خود، تمایل داشت تا با همسایه‌اش خوارزمشاهیان روابط دوستانه و تجاری داشته باشد؛ اما این روابط به سبب کشتن تاجران مغول به دشمنی شدید کشیده شد و همین موجب شد تا چنگیز بر بخشی از سرزمین اسلامی که تحت حاکمیت خوارزمشاهیان (حک: ۴۹۰ - ۶۲۸ ق) بود، حمله‌ور شود. حاکم شهر اُترار غایر خان به سبب چشمداشت در اموال بازرگانان مغول، آنان را کشت و اموالشان را تصرف کرد. خان مغول از خوارزمشاه درخواست کرد تا برای مجازات رساندن حاکم اترار - غایر خان که داماد سلطان بود - را تحویل دهد؛ اما سلطان محمد خوارزمشاه از این کار خودداری کرد، حتی وی سفیر فرستاده خان مغول را کشت. این قتل انگیزه‌ای مضاعفی بر خان مغول شد و بیشتر خشم او را شعله‌ور ساخت و سبب شد تا بر سرزمین اسلامی حمله‌ور شود تا افزون بر انتقام خون سفیر، انتقام خون بازرگانان خود را نیز بگیرد. او در این مسیر به شهرها مختلف حمله کرد، به هیچ کس از کوچک و بزرگ رحم نکرد و حتی دانشمندان و عالمان شهرها را کشت. برخی از شهرهای ایران که دارای تمدن و فرهنگ اسلامی بودند مانند کتابخانه‌ها، مساجد و پل‌ها را ویران کرد. وی چنان به خوارزمشاهیان (حک: ۴۹۱ - ۶۱۷ ق) تاخت و فرصت بازسازی و تجدید نیرو را به آنان نداد. پس از درگذشت سلطان محمد، پسرش جلال‌الدین خوارزمشاه به مدت ده سال با مغولان جنگید؛ اما سرانجام وی نیز کشته شد و حاکمیت خوارزمشاهیان از بین رفت. جانشینان چنگیز نیز هم‌چنان بر سرزمین اسلامی حمله‌ور بودند و هیچ چیزی مانع آنان نمی‌شد و بیشتر سرزمین‌های اسلامی را تصرف کردند؛ اما آنان در برابر خود با دو قدرت دیگر از جمله دولت اسماعیلیان و خلافت عباسی در بغداد که در اختیار دولت سلجوقیان بود، مواجه بودند و باید به نحوی آنان را تسلیم خود می‌کردند یا به مقابله با آنان می‌پرداختند.

مغولان تلاش داشتند تا با گفتگو با اسماعیلیان قدرتمند، آنان را وادار به تسلیم کنند؛ اما آنان تسلیم شدن را ننگ می‌دانستند و با مغولان به نبرد پرداختند؛ سرانجام وقتی اسماعیلیان در تنگنای محاصره مغولان قرار گرفتند، به ناچار تسلیم شدند و قلعه الموت پایگاه مهم آنان به تصرف مغولان درآمد. آنان بسیاری از افراد قلعه را کشتند و عده‌ای دیگر را تبعید کردند و کتاب‌های موجود در آنجا را آتش زدند؛ اما با نفوذ و وساطت عظاملک جوینی کتاب‌های مهم و ارزشمند آنجا را حفظ گردید. پس از آن مغولان به بغداد مرکز خلافت اسلامی روانه شدند و با فرستادن نمایندگان تلاش کردند تا خلیفه و سپاهیان را وادار به تسلیم کنند؛ اما اختلاف در

درون حاکمیت عباسی و دولت موجب شد تا مغولان به بغداد حمله کنند و آن را به تصرف درآورند. با سقوط بغداد در سال ۶۵۶ ق پایان خلافت عباسی اعلام شد.

بزرگان و مؤرخان مانند جوینی‌ها و دیگران، حوادث و رخدادهای سرزمین اسلامی را که مورد هجوم مغولان قرار گرفته بود، از مقاومت مردم در برابر آنان سخن گفته‌اند، به طوری که جوینی درباره ایستادگی مردم و کشتار آنان به دست مغولان گوید: «در محلی که مردم آن، در برابر مغولان پایداری کردند، از صد هزار تن ساکنان آن فقط صد تن باقی ماندند». «... خواص و عوام را از کرام و لثام به صحرا می‌راند، چهار شبانه روز خلق بیرون می‌آمد ... زنان را از مردان جدا کردند. ای بسا زنان را که از کنار شوهران بیرون می‌کشیدند و خواهران را از برادران جدا می‌کردند و فرزندان را از کنار مادران می‌ستادند، بر هیچکس از زن و مرد رحم نکردند».^۱ عظاملک جوینی در وصف جنایات مغولان در کوتاه‌ترین جمله گفت که «آمدند و سوختند و کشتند و بردند و رفتند»؛^۲ اما وجود دانشمندان و عالمان در دستگاه مغولان در حد توان خود، توانستند اندکی از تخریب‌های و کشتار مردم جلوگیری نمایند. جانشینان مغول دریافته‌اند که باید برای کشورداری از چهره‌های فرهنگی و علمی، سیاسی مسلمانان بهره گیرند تا بتوانند حاکمیت خود را ادامه دهند. برخی از خاندان‌های ایرانی مانند جوینی‌ها که برخاسته از جوین بودند و دارای دانش و تدبیر در اموری کشورداری بودند به حاکمیت مغولان راه یافتند. این خاندان توانستند اعتماد آنان را به دست آورند به طوری که پس از فتح بغداد اداره امور بغداد را به دست گرفتند و در آبادانی بغداد کوشیدند^۳ و در احیای تمدن و فرهنگ اسلامی نقش اساسی ایفا کردند و حاکمان مغولی را به بازسازی فرهنگ و تمدن اسلامی سوق دادند. این تلاش‌ها به ثمر نشست و با موافقت آنان بسیاری از بناها، مساجد و مدارس بازسازی و یا بنا گردید از جمله آن بناها می‌توان به بنای کاخ باشکوه در سلطانیه اشاره کرد که اکنون یکی از بزرگ‌ترین بناهای گنبدی در جهان است. هر یک از افراد خاندان جوینی به نوبه خود از جمله عظاملک و شمس‌الدین به آبادانی شهرهای مختلف سرزمین اسلامی از جمله نجف و بغداد توجه داشتند که در جای خود به آنها پرداخته شده است.

۱. جوینی، تاریخ جهانگشای، ج ۱، ص ۱۲۶.

۲. همان، ج ۳، ص ۹۸-۱۰۰.

۳. همان، ج ۱، ص ۴۷؛ سایکس، تاریخ ایران، ج ۲، ص ۹۶.

اثر حاضر یک تاریخ محلی است که در آن به وضعیت جغرافیایی، محدوده آن، سیر تحولات اجتماعی، سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، علمی و دانشمندان و عالمان آن ناحیه براساس منابع موجود پرداخته شده است. تلاش شده تا اطلاعات موجود از منابع کهن و جدید درباره این تاریخ محلی بهره گرفته شود تا آن را برای آیندگان و نسل‌های منطقه ثبت گردد تا از حوادث و وقایعی که در شهر یا ناحیه خود از هر جهت به وقوع پیوسته است آگاه شوند تا از عملکرد و آثار گذشتگان اطلاع یابند و از تجربه آنان پندها و عبرت‌ها بگیرند.

در عصر حاضر این منطقه - در انقلاب اسلامی ایران - دانشمندان، عالمان و کارگزاران شایسته‌ای را در خود پرورش داده که راهگشای حل مشکلات مردم ناحیه‌اند. آنان در جهت تبیین معارف الهی و اهل بیت (علیهم‌السلام) کوشا بوده و در نشر فرهنگ دینی و روایات اهل بیت (علیهم‌السلام) اهتمام ویژه‌ای داشته و دارند. خدمات عمرانی، اجتماعی و فرهنگی نظام اسلامی امید به آینده روشن را برای مردم آن ناحیه هموار ساخته است. مردم این ناحیه همگام با مردم سرزمین ایران در تمام دوران‌ها پیشرو و همگام با انقلاب اسلامی بوده‌اند و در انتخابات مختلف در سرنوشت خود دخیل بوده‌اند. آنان با حضور در جبهه جنگ تحمیلی نقش خود را به نحو شایسته ایفا کردند و شهدای بسیار عزیز و گران‌بهای را تقدیم اسلام و میهن اسلامی کرده‌اند و برخی از آنان به افتخار جانبازی نایل شدند و همچون گوه‌ری زرین در منطقه می‌درخشند، آنان با فداکاری خود، راه امام حسین (علیه‌السلام) و یاران آن حضرت را در کربلای ایران زنده کردند و در تاریخ این فداکارها و ایثارگری‌ها را ماندگار و ثبت کردند. مردم این ناحیه همگام با نقاط مختلف ایران اسلامی و برخی از کشورهای دیگر، نام خود را جزو مدافعان حریم اهل بیت (علیهم‌السلام) ثبت کردند و در این راه شهیدان و جانبازانی را تقدیم کردند. راهشان مستدام باد.

وسعت ناحیه جوبین سبب شد که این ناحیه به چندین بخش تقسیم شود هر قسمتی از آن ناحیه به صورت بخش مستقل که برخی از روستاهای آن، در بخش دیگر قرار گرفته است. بخشی از آن در بردارند اطلاعاتی درباره آنها به اجمال آورده شده است. لذا از این جهت بر ما خُرده گرفته نشود که چرا آن روستا یا شهر مورد توجه قرار نگرفته است؟

اهمیت و ضرورت

یکی از شاخه‌های مهم تاریخ‌نگاری اسلامی، تاریخ محلی است که به جزئیات جغرافیایی و حوادث تاریخی و شخصیت آن محل می‌پردازد. اهمیت تاریخ محلی، شناسایی، ذکر اطلاعات دقیق و پرداختن به موضوعات جزئی، امیران، حاکمان و دانشمندان، وضعیت اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی است که بسیاری از مؤلفان درگذشته به این نوع از تاریخ محلی توجه داشته و کتاب‌هایی درباره شهرها، نواحی و سرزمین‌ها نوشته‌اند و میراث ارزشمندی را در اختیار آیندگان قرار داده‌اند. این ناحیه به سبب قدمت تاریخی از اهمیت دوچندان برخوردار است. ضرورت این کار به جهت شناساندن این منطقه برای نسل حاضر و آینده است.

به همین جهت است که با مراجعه به متون تاریخی بتوان ناحیه جوین در خراسان و مرکز آن را در ادوار مختلف تاریخی بازشناسی کرد تا این گنجینه‌ها و میراث فرهنگی را به مردم منطقه و نسل آینده شناساند. این اثر برگی دیگر از کتاب‌های تاریخ محلی است که نگاشته شده و شکوفایی تمدن ایرانی اسلامی را نشانگر است.

پیشینه تحقیق

در این پژوهش تلاش شد تا منطقه جوین مورد بازشناسی قرار گیرد؛ زیرا نگارش این کتاب یک نوع تاریخ محلی از انواع تاریخ‌نگاری‌هاست و با خصوصیتی که تواریخ محلی دارند تا آنجا که جستجوی شد، کار تحقیقی خوبی درباره این منطقه انجام نشده است. این پژوهش می‌تواند به عنوان یک مأخذ برای طالبان علم در رشته‌های تاریخ و تمدن ایرانی اسلامی باشد. درباره جوین کتاب‌ها و مقالاتی نگاشته شده است که آنها راهگشای و مفید برای این تحقیق بوده است. در ذیل به این کتاب‌ها و مقالات اشاره می‌گردد.

الف: درباره «کویان» دو کتاب نوشته شده است که به آنها اشاره می‌شود: کتابی با عنوان «کویان «جوین» سرزمین کیان، پایگاه عارفان از علی اصغر نقابی^۱ که در سال ۱۳۸۸ش، در دانشگاه تربیت معلم سبزوار در ۹۶۸ صفحه به چاپ رسیده است. در این کتاب به تبیین تاریخ

۱. لازم است که یادی از این مرحوم که تلاش وافری در نگارش کتاب درباره «کویان سرزمین عارفان» داشته است، کنیم که متأسفانه ایشان نیز در اثر کووید ۱۹ در ۲۳ شهریور ماه سال ۱۳۹۹ش درگذشت و در شهرستان سبزوار به خاک سپرده شد. روحش شاد و قرین رحمت الهی باشد.

منطقه جوین، نام آن و شهرهای اطراف مانند نیشابور^۱ و جاجرم و...، تحولات تاریخی و دولت‌های که بر خراسان حاکمیت داشته‌اند تا زمان قاجار، رجال علمی و شخصیت‌ها و برخی از خاندان‌ها مانند جوینی‌ها، حموی‌ها، به خاندان زنگی و عزیزی در قرن ششم پرداخته است. مؤلف محترم در جمع‌آوری مطالب و بیان نظراتش زحمت زیاد کشیده که قابل تقدیر است. در تحقیق حاضر از این کتاب نیز بهره بردیم و راهگشایی مفید در نوشتار ما بود؛ اثر یاد شده کاستی‌هایی نیز دارد که به برخی از آنها اشاره می‌شود.

۱. کتاب فهرست مطالب ندارد تا خواننده به سهولت بتواند به عناوین مطالب دسترسی داشته باشد؛

۲. کتاب از فهرست منابع و مآخذ برخوردار نیست، حتی کتاب از نمایه اعلام و اماکن نیز بی‌بهره است؛ احتمال دارد که مؤلف قصد داشته در جلد دوم آن را بیاورد و بنا به دلایلی موفق به انجام آن نشده است؛

۳. مؤلف همان مطالب برگرفته از منابع را به صورت مستقیم نقل قول کرده است که سبب حجیم شدن کتاب و گاه تکرار مطالب گردیده است که برای خواننده ملال‌آور و خسته کننده می‌باشد؛

۴. مطالب کتاب از انسجام و سیر تاریخی برخوردار نیست؛

۵. کتاب برخوردار از مطالب حاشیه‌ای است که به حجیم شدن کتاب کمک کرده است؛

۶. کتاب بدون پیشینه و ارزیابی منابع نگاشته شده است.

ب): نگاشته دیگر درباره جوین با عنوان جغرافیای تاریخی جوین از محمد عبدالله زاده ثانی (باستان شناس) و محسن جاوید بخت (کارشناس هنر) که در سال ۱۳۸۳ش انتشارات امید مهر چاپ کرده است که هدف آنان، بیشتر برای جذب گردشگران برای این ناحیه بوده است. در کتاب به وجه تسمیه جوین اشاره‌ای شده است. مؤلفان کتاب، منطقه جوین را از نظر باستان‌شناسی به پارینه‌سنگی، میانه‌سنگی و نوسنگی تقسیم کرده و به شرح این دوران‌ها پرداخته‌اند. کتاب به

۱. نیشابور در زبان عرب نیشابور تلفظ می‌شود. نیشابور از کلمه «نیشاپور» گرفته شده و به شاپور دوم پادشاه ساسانی منسوب است. در آغاز دولت اسلامی نیشابور به «ابر شهر» معروف بوده و به همین نام در سکه‌های خلفای اموی و عباسی در آن شهر ضرب شده است. (لسترنج، جغرافیای تاریخی سرزمین‌های اسلامی، ص ۴۰۹).

معرفی جغرافیای کنونی جوین از نظر زمین‌شناسی، پوشش گیاهی، رودها و مانند آن پرداخته است. در کتاب فقط به شرح حال چهارتن از مفاخر جوین اشاره شده است. کتاب از نواقصی برخوردار است که به برخی از آنها اشاره می‌شود.

۱. کتاب از اعلام اشخاص، اماکن و پیشینه برخوردار نیست؛ ۲. به سابقه جوین و ناحیه آن، و تغییر مرکز جوین از سوی حاکمان محلی به سبب درگیرهای داخلی و قدرت خان‌های محلی پرداخته نشده است؛ ۳. به حوادث دوران تاریخی پیش از اسلام و پس از آن، به اختصار پرداخته و به برخی از موارد آن اشاره نکرده است، در حالی که حوادث تاریخی نیازمند تبیین و شرح است تا خواننده از آن حوادث آگاه گردد تا محوریت منطقه جوین را بشناسد؛ ۴. نقش عالمان و دانشمندان این ناحیه در دولت‌هایی مانند: سامانیان، غزنویان، خوارزمشاهیان، سلجوقیان، مغولان، ایلخانیان، تیموریان، سربداران، صفویه، افشاریه، زندیه، قاجار، پهلوی و جمهوری اسلامی پرداخته است.

در عین حال باید متذکر شد که مطالب ایشان (عبدالله‌زاده ثانی) که درباره آداب و رسوم مردم سبزوار و نواحی آن را از سایت‌های موجود و رسانه‌ها که گفتگوی کرده، گرفته شده است که در تکمیل مباحث آداب و رسوم مردم آن منطقه، در این اثر بهره برده‌ایم. هم چنین برخی دیگر از آداب و رسوم مردم منطقه از افراد محلی که شفاهی بیان داشته‌اند، در این اثر آمده است.

ت: کتابی با عنوان خاندان حمّوئیان (بررسی کارنامه علمی، فرهنگی و سیاسی خاندان حمّوئیان خراسان، شام و یزد) از سید سعید احمدپورمقدم که انتشارات میراث مکتوب با همکاری دو سازمان دیگر در سال ۱۳۹۹ش در تهران به چاپ رسیده است. کتاب در نه فصل تدوین یافته است. فصل اول آشنایی اجمالی با حمّوئیان، بخش فصل دوم تراجم رجال خاندان - در سرزمین اسلامی - (خراسان، مصر، شام، یزد و اردکان) در حدود ۶۷ تن را پرداخته است. در فصل سوم به کارنامه حمّوئیان در عرفان و تصوف، فصل چهارم کارنامه حمّوئیان در حوزه فقه و حدیث، فصل پنجم کارنامه سیاسی حمّوئیان، فصل ششم کارنامه ادبی حمّوئیان، فصل هفتم کارنامه حمّوئیان در طب و نجوم، فصل هشتم کتابشناسی خاندان - آثار چاپی و چاپ نشده، فصل نهم به شجره نامه آل حمّوئه پرداخته است. کتاب دارای نمایه است. این نوشتار به شرح حال بزرگان خاندان حمّویه که با حضور خود در مناطق مختلف سرزمین اسلامی نقش به‌سزائی در فرهنگ و تمدن اسلامی داشته‌اند و در مناصب سیاسی، اجتماعی و فرهنگی

حضور تأثیرگذار داشتند، پرداخته‌اند. کتاب خاندان حمونیان به چند موضوع که لازم بود، پرداخته است. اول آنکه کتاب فاقد پیشینه تحقیق است و این می‌توانست به جایگاه ارزشمند کتاب کمک کند؛ با بررسی که انجام شد به دست آمد که مقالاتی در این زمینه نگاشته شده است؛ می‌توان مقالات بسیاری درباره این خاندان و برخی از تألیفات آنان را در مجلات علمی پژوهشی و غیر آنها مشاهده کرد. - که از ذکر مقالات پرهیز می‌شود. دوم آنکه، به روش و شیوه کار در کتاب اشاره نکرده است؛ سوم آنکه، منابع مورد استفاده در کتاب را مورد ارزیابی و سنجش قرار نداده است؛ چهارم اینکه، به منطقه جغرافیایی جوبین از جمله بحرآباد که پیشینه‌ای کهن در منابع جغرافیایی، تاریخ و... دارد، پرداخته است. در آخر باید گفت که به مذهب این خاندان - اگر چه در لابلاي متن و معرفی اشخاص به مذهب برخی از آنان که شافعی مذهب بوده‌اند، اشاره کرده است. - و نیز به نتیجه‌گیری بحث پرداخته است، مواردی که اشاره شد در این کتاب جای بحث داشت. امید است که در چاپ‌های دیگر مؤلف محترم به این موضوعات پردازد و بر غنای کتاب بیفزاید. این کتاب برای این نوشتار مفید و راهگشا بود و از آن بهره بردیم.

ث: کتابی با عنوان آئین پیوند در جهان ایرانی از کیوان پهلوان در سه جلد در سال ۱۳۹۷ش از سوی انتشارات آرمان به چاپ رسیده که جلد سوم آن به مازندران، گلستان، خراسان، سیستان، تاجیکستان و...، پرداخته است. وی به اقوام ساکن، آداب و رسوم، مراسم و فرهنگ منطقه استان‌های خراسان پرداخته است. افزون بر عنوان اصلی در روی جلد، عناوین فرعی استان‌های دیگر در جلد اول و دوم به اشتباه همان عناوین فرعی جلد سوم تکرار شده است که ان شاءالله در چاپ‌های بعدی اصلاح گردد. هر سه جلد دارای فهرست مطالب می‌باشد.

د: کتابی با عنوان فرهنگ و تمدن ولایت جوبین از زهرا عباس آبادی عربی و اعظم وفایی، در اردیبهشت سال ۱۴۰۰ش نگارش یافته است. با توجه به فهرست مطالب به دست می‌آید که کتاب به پیشینه کارهای انجام شده درباره جوبین پرداخته است که کاستی کار را نشان می‌دهد. هم‌چنین با توجه به فهرست مطالب کتاب، این کتاب صرف جمع‌آوری محض بوده است. اشکال دیگر آنکه عنوان کتاب کلی است و محدوده زمانی آن مشخص نشده است، اگر چه فقط به ناحیه جوبین پرداخته است.

اما مقالاتی که درباره جوبین، تاریخ و شخصیت‌های آن نگاشته شده است عبارتند از: مقاله «آثار تاریخی و رجال جوبین» از عبدالحمید مولوی، در مجله نامه آستان قدس، شماره ۲۶ و

۲۷ در سال ۱۳۴۶ ش نشر یافته است در این مقاله هم چنانکه از نامش پیداست درباره آثار تاریخی و شخصیت های آن ناحیه به اجمال سخن گفته است.

ب: مقاله ای با عنوان «پیشینه تاریخی حاکم نشینان جوین» از منصور جغتایی در مجله مشکاه شماره ۶۶، سال ۱۳۷۹ به چاپ رسیده است که در این اثر از آن بهره برده ایم. مقالاتی درباره «جوین» و «جغتای» - ج ۱۰، ۱۳۹۳ ش - از خسرو خسروی، مقاله «جوینی و خاندان»، از هاشم رجب زاده، مقاله «جوینی عبدالله بن یوسف» از فریده سعیدی، مقاله «جوینی عبدالملک بن عبدالله» از حسین هوشنگی، در دانشنامه جهان اسلام (ج ۱۱) که در سال ۱۳۸۶ ش انتشار یافته است. مقاله ای با عنوان «جوین» از علی کرم همدانی در دائرة المعارف بزرگ اسلامی و نیز مقاله ای دیگر با عنوان «آزادوار» در دائرة المعارف بزرگ اسلامی از دکتر هادی عالم زاده نگاشته شده است که ما از مقالات ذکر شده در این نوشتار بهره بردیم، به خصوص اطلاعاتی که برخی از نویسندگان در عصر جمهوری اسلامی از منطقه و شهرهای آن داده اند.

هم چنین مقاله دیگری با عنوان «شاهراه خراسان و تأثیرات اقتصادی اجتماعی آن بر ولایت جوین (سده ۳-۷)» از شهربانو دلیری و دیگران در مجله علوم اجتماعی پژوهشنامه تاریخ های محلی ایران (علمی - پژوهشی) دوره ۷، شماره ۲، پیاپی ۱۴، بهار و تابستان ۱۳۹۸ ش به چاپ رسیده است. در این مقاله به نقش شاهراه حد فاصل نیشابور - بسطام که از ولایت جوین می گذرد که بیشتر مورد استقبال کاروان ها بوده، اشاره کرده است و افزون بر ذکر علت شاهراه را وجود روستاهای متعدد ناحیه جوین و فراوانی آذوقه و علوفه، توقف کوتاه یا طولانی مدت عالمان و بزرگان از این مسیر به سبب ارتباط آسان مردم ناحیه با شهرهای بزرگ نیشابور و ری دانسته است؛ اما باید گفت که برخی از ارجاعات داده شده در مقاله، درست نبوده است به عنوان نمونه ص ۱۰۴، (حموی، ۱۹۹۵ م، ۱/ ۱۹۷) که صحیح آن ص ۱۶۷ است. دیگر آنکه در ص ۱۰۶ عبارت آمده است «حموی این ولایت را مسیر کاروانرو، شاهراه خراسان نامیده است» عبارت صحیح آن است که کاروان در مسیر بسطام به نیشابور از این ناحیه می گذرد و جوین در این راه واقع است. مردم خراسان جوین را گویان می نامند. نه آنکه شاهراه خراسان نامند؟ شاید بتوان عبارت آنان را حمل کرد بر اینکه چون در مسیر جاده ابریشم قرار داشته است آن را شاهراه خراسان نامیده اند. در این پژوهش نیز از مقالات ذکر شده، بهره برده ایم.

مقاله‌ای با عنوان «حمویه، خاندان»، در دائرة المعارف اسلامی بزرگ اسلامی از چندین نویسنده (تاریخچه مقاله ۴ دی ۱۳۹۸) درباره حمویه و خاندان و شرح حال شش نفر از این خاندان را نگاشته شده است. هم‌چنین مقاله‌ای با عنوان «خاندان سعدالدین حموی» از سعید نفیسی از سوی مجله کنجکاو‌های علمی و ادبی در تهران در سال ۱۳۲۹ هجری شمسی به چاپ رسیده است. مقاله‌ای با عنوان «کتاب‌شناسی آثار سعدالدین حمویی (د. ۶۵۰ق)» از عالیه نوری، محمدجواد شمس و محمدتقی فعالی در دوفصلنامه علمی پژوهشی، پژوهشنامه ادیان، سال هشتم شماره شانزدهم، پاییز و زمستان سال ۱۳۹۳ به چاپ رسیده است، که در آن به تمام آثار چاپ شده و نشده آن اشاره کرده‌اند.

مقاله‌ای دیگر با عنوان «خاندان زنگی فریومدی» از قنبرعلی رودگر در مجله علمی پژوهشی مطالعات اسلامی شماره ۶۸، در تابستان ۱۳۸۴ انتشار یافته است که به نقش این خاندان و برخی از صاحب منصبان و دانشمندان آنان پرداخته و افزوده که چون فریومد در ناحیه جوبین قرار داشته به این جهت این خاندان را فریومدی جوبینی گفته‌اند. از این مقاله در این نوشتار بهره علمی برده شد.

مقاله‌ای با عنوان «علاء الدین عطاملک جوبینی و هولاکوخان مغول» از امیرتیمور رفیعی و هانیه گلستانی در فصلنامه علمی پژوهشی تاریخ دانشگاه آزاد واحد محلات، سال سوم، شماره نهم، در سال ۱۳۸۷ش چاپ شده است که در این مقاله به نقش عطاملک جوبینی در فتح قلاع اسماعیلیه و بغداد پرداخته است و به نقش این خاندان در حاکمیت ایرانیان برای حفظ هویت ایرانی در بغداد اشاره دارد.

مقالات دیگری از افراد این خاندان و برخی از کتاب‌های آنان نگاشته شده است که به جهت طولانی شدن، از ذکر آنها خودداری می‌شود.

در پژوهش حاضر به تبیین موقعیت جغرافیایی ناحیه جوبین، دولت‌های حاکم بر منطقه، نقش برخی از رجال، عالمان و شخصیت‌های دانشمندان آن ناحیه پرداخته شده است، برخی از خاندان‌ها از جمله خاندان جوبینی که نقش اساسی در اجرای سیاست‌های کلان دیوانی و کشوری، امور علمی فرهنگی، اجتماعی و عمرانی داشته‌اند پرداخته شده است، حتی اطلاعاتی نیز از عصر پهلوی و نظام جمهوری اسلامی تا زمان حاضر از این ناحیه با توجه به تغییرات انجام شده، به اجمال ارائه گردیده است.